

The got results witnessed about considerable efficiency offered approach (the use is during teaching of school course of biology of playing situations and moments) in relation to development of logical thought of students of basic school, than that which is provided the operating program from biology.

Logical thought, forms of studies, game, playing situations.

УДК 378.14:619-057.87

МОЖЛИВОСТІ НЕФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН ПРИ ФОРМУВАННІ САМОЕФЕКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЕТЕРИНАРНИХ ЛІКАРІВ

С.М. Мусійчук, старший викладач

Стаття присвячена дослідженню такого важливого психологічного утворення, необхідного для формування самобутнього професіонала, та однієї з найважливіших складових процесу професійної підготовки, як само-ефективність, а також педагогічних можливостей формування самоефективності майбутніх лікарів ветеринарної медицини у процесі викладання нефахових дисциплін. Висвітлено проблему розробки методичного інструментарію та наведено приклади використання нефахових дисциплін при формуванні самоефективності саме майбутніх лікарів ветеринарної медицини.

Самоефективність, професіонал, професійна підготовка, процес формування, майбутні лікарі ветеринарної медицини, нефахові дисципліни.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні в педагогіці, зокрема в дидактиці, відбуваються важливі процеси: філософізація, психологізація, соціологізація. У наш час набуває особливого характеру зв'язок між психологією та педагогікою. Без психології неможливо розглядати жоден педагогічний процес. Вона є важливою методологічною засадою й фахової освіти. Сьогодні цінуються майбутні фахівці, що здатні до розкриття власного потенціалу особистості як одного з аспектів професійної самореалізації та самоосвіти, вдосконалення отриманих професійних знань і застосування професійних компетенцій у різних умовах життя. Одним із важливих психологічних утворень, необхідних для формування самобутнього професіонала, та однією з найважливіших складових процесу професійної підготовки є **самоєфективність**, яка спрямована на розвиток професійної компетентності, розкриття свого потенціалу, веде до подальшого самовдосконалення, спрямовує творчу активність на досягнення ефективного результату у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутнісні характеристики професійної самоєфективності майбутніх фахівців є актуальними як у віт-

чизняній, так і у зарубіжній науці. Цей термін у рамках соціально-когнітивної теорії ввів А. Bandura. Практичне значення мають результати дослідження зарубіжних учених: N. Branden, E. Deci, J. Heutte, M. Jerusalem, J. Martinez-Pons, D. Myers, J. Rotter, R. Ryan, R. Schwarzer, R. White, M. Zimmerman та ін. Учені вважають, що самоефективність є фундаментально важливою якістю, яка впливає на поведінку людини та результативність її діяльності. Останнім часом феномен самоефективності привертає все більше уваги вітчизняних науковців (В. Венкатеш, Т. Вольфовська, Т. Гордєєва, Т. Левченко, С. Логінов, Л. Мальц, Л. Мірзаянова, Н. Назаренко, І. Осадчева, Н. Пов'якель, В. Ромек, В. Солнцева, А. Федосєєва, Т. Хорошко та ін.) і досліджується у таких галузях, як психологія, педагогіка, медицина, менеджмент та управління. У сучасній психолого-педагогічній літературі розглядаються окремі аспекти зазначеної проблеми, а саме: формування педагогічної самоефективності (Т. Кремешна, М. Нецадим, О. Фаст та ін.); роль самоефективності у професійному становленні особистості (М. Гайдар, Л. Дибкова, Н. Пророк та ін.); дослідження психологічних особливостей становлення самоефективності в юнацькому віці (В. Лук'яненко, І. Михайлова, М. Родіна та ін.); особистісні детермінанти амбівалентності атитюдів (Т. Гущина, А. Демерс, А. Хурчак та ін.).

Доводиться констатувати, що наукових доробок, котрі безпосередньо розглядають самоефективність майбутніх аграріїв у вищих навчальних закладах освіти, майже немає. З огляду на важливість вирішення даної проблеми бракує теоретичних та емпіричних досліджень явища самоефективності, зокрема, в процесі підготовки майбутніх фахівців ветеринарної медицини.

Метою статті є ознайомлення з поняттям самоефективності та можливостями її формування в процесі викладання нефармацевтичних дисциплін майбутнім лікарям ветеринарної медицини.

Виклад основного матеріалу. Інтенсивні зміни в суспільному житті країни на початку XXI ст., пов'язані з глобалізацією світової економіки, зумовлюють висування нових вимог до професійної підготовки майбутніх лікарів ветеринарної медицини, які орієнтуються на формування в них професійної компетентності. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» та Закону «Про ветеринарну медицину» метою вищої ветеринарної освіти є підготовка конкурентоспроможного висококваліфікованого фахівця, здатного вирішувати професійні задачі в ринкових умовах: проводити оздоровчі, профілактичні, діагностичні, лікувальні роботи та ветеринарно-санітарну експертизу, надавати інші ветеринарні послуги.

Поняття «самоефективність» походить від поняття «ефективність», яка означає ступінь близькості досягнутих результатів до ідеалізованих, очікуваних. У педагогіці поняття «ефективність» використовується у поєднанні з такими термінами, як «навчання», «навчальна діяльність», «професійна підготовка», «професійна готовність» тощо (В. Євдокимов, С. Кубіцький, І. Хорєв та ін.) Поняття «ефективність» в особистісному вимірі визначає сутність такої дефініції, як «самоефективність» (М. Гайдар, В. Лук'яненко, Д. Шапошник та ін.).

Дослідження основних професійних детермінант самоефективності майбутніх лікарів ветеринарної медицини довели, що це утворення не може бути сформовано до того, як ветеринар оволодіє професійною компетентністю (Л. Вікторова, С. Пантелєєв, Н. Шевченко та ін.); самоефективність лікаря ветеринарної медицини полягає у його переконаності у наявності в нього професійної компетентності та впевненості в успішному досягненні професійних цілей (А. Бандура, Л. Голубкова, Д. Леонтєв та ін.); самоефективність пов'язана з різноманітними характеристиками професійної кар'єри лікаря ветеринарної медицини (стратегією кар'єрних просувань, особливостями мотивації, суб'єктивного сприйняття фахівцем успішності своєї кар'єри) (А. Бояринцева, О. Богатирьова, І. Лотова, І. Яворська-Вєтрова та ін.).

Виділені детермінанти дали можливість визначити сутність поняття *«самоефективність майбутніх лікарів ветеринарної медицини»*, під яким розуміємо інтегральне утворення, яке виражається в переконаності лікаря у наявності в нього професійної компетентності та готовності до професійної діяльності, що забезпечує успішне досягнення поставлених цілей і здатності продуктивно працювати за фахом, сприяє самореалізації і професійному зростанню ветеринара.

Принциповим моментом концепції самоефективності є ідея про те, що віра у свої здібності впоратися з певним видом діяльності – необхідна мотиваційна умова [4]. Основним фактором формування самоефективності є досвід власних успіхів у здійсненні професійної діяльності [1, с. 19]. Рівень самоефективності не є сталим показником і залежить від багатьох факторів, які можуть мати сприятливий або негативний вплив. Тому для формування самоефективності студентів вищих аграрних закладів освіти необхідна відповідна організація навчального процесу та створення сприятливих психолого-педагогічних умов [3].

Професійна підготовка лікаря ветеринарної медицини має свою специфіку, бо фахівці цієї категорії, маючи справу з тваринами, опосередковано впливають на здоров'я та життя людей. Останнім часом значно зросли вимоги до професійної підготовки лікаря ветеринарної медицини, що зумовлює необхідність удосконалення навчального процесу [2]. Реалізація першої педагогічної умови формування самоефективності майбутніх фахівців ветеринарної медицини передбачало цілеспрямовану роботу щодо розвитку досліджуваного феномену на всіх дисциплінах згідно базового навчального плану напряму підготовки «Ветеринарна медицина» ОКР: 6.110101 – бакалавр (на базі повної загальної середньої освіти).

Цілком зрозуміло, що спеціальні (природничі, а особливо фахові) дисципліни самим своїм змістом спрямовані на підготовку висококваліфікованих спеціалістів. Важливим у нашому дослідженні було використання ресурсів і нефахових дисциплін для підготовки професіоналів у галузі ветеринарної медицини, яка неможлива без формування самоефективності. Серед дисциплін циклу соціально-гуманітарної підготовки на факультеті ветеринарної медицини вивчають: українську мову за професійним спрямуванням, ділову українську мову, іноземну мову за професійним спряму-

ванням, історію України, філософію, політологію, етику, історію української культури, культурологію, економічну теорію, правознавство, основи ветеринарного законодавства, основи психології і педагогіки.

Розглянемо деякі з вищеназваних дисциплін у сенсі використання їх у процесі формування самоефективності. Так, при вивченні курсу «Правознавство» або «Основи ветеринарного законодавства» майбутнім лікарям ветеринарної медицини пропонувалося вивчити Закон України «Про ветеринарну медицину», який визначає загальні, правові, організаційні та фінансові засади функціонування ветеринарної медицини, вимоги щодо ветеринарно-санітарної якості та безпеки продукції тваринного, а на ринках – і рослинного походження, охорони довкілля, а також повноваження державних органів, права та обов'язки юридичних і фізичних осіб у сфері забезпечення ветеринарного і епізоотичного благополуччя, карантину тварин, здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду. Після самостійного вивчення Закону України «Про ветеринарну медицину» на практичних заняттях із курсу «Основи ветеринарного законодавства» студентам пропонувалося поставити один одному зустрічні запитання стосовно основних його положень. Крім того, майбутнім ветеринарам пропонувалося умовно внести правки до Закону та обґрунтувати їх. Така робота сприяла формуванню професійної компетентності, розвитку впевненості у власній професійній ефективності, стимулювала пошук індивідуальних творчо-інноваційних шляхів здійснення професійної діяльності.

Велику роль у формуванні навчальної, комунікативної та професійної самоефективності відіграли такі курси, як *українська мова за професійним спрямуванням* та *ділова українська мова*. У процесі створення робочих програм з цих курсів важливо враховувати майбутню специфіку професійної діяльності лікаря ветеринарної медицини, якому доводиться спілкуватися з різними людьми: господарями їхніх пацієнтів, колегами. Вважаємо, що основою для введення комунікативних інновацій у викладання цього курсу є розширення його змістової частини з урахуванням проблеми формування комунікативної культури, а в зміст теорії та практики вивчення української ділової мови варто вводити новітнє документознавство.

Отже на цих заняттях увага зверталася на формування професійної компетентності майбутніх ветеринарів, їх можливості зробити успішну кар'єру та повністю реалізувати себе у майбутній професії. З цією метою на практичних заняттях з української мови студентам пропонувалися такі творчі завдання, як складання візитної картки, резюме, рекомендаційного листа тощо. Така робота викликала значний інтерес у майбутніх ветеринарів, крім того вони вчилися не тільки правильно писати та висловлювати власну думку, але й адекватно оцінювати власні якості, рекламувати себе як майбутнього фахівця, що сприяло підвищенню їх впевненості у власній компетентності.

Результативність процесу формування комунікативної самоефективності як складової загальної самоефективності знаходиться у прямій залежності від формування умінь та навичок перекладу з російської на українську мову, і навпаки, з формуванням стійких навичок використання укра-

їнських мовних зворотів замість усталених російських («брати участь» замість «приймати участь»; «згідно з угодою» замість «згідно до угоди»; «ухвалили» замість «постановили»; «занести до списку» замість «включити в список» і т.п.). Використання таких вправ спричиняло професійне зростання майбутніх ветеринарів, позитивні зрушення у комунікативній свідомості особистості майбутнього лікаря ветеринарної медицини; вчили правильному вибору мовних і комунікативних одиниць, мотивуванню свого вибору у процесі обговорення результатів вирішення завдання.

Основою курсу ділової української мови є вміння працювати з діловими паперами. У рамках формування професійної самоефективності студентам пропонувалася робота з перекладу посадової інструкції ветеринарного лікаря з російської мови на українську.

Упровадження новітніх методів і прийомів при вивченні української мови за професійним спрямуванням, на нашу думку, сприяло: формуванню вміння редагувати тексти; зверненню уваги на реалізацію комунікативного наміру оригіналу через відповідні засоби цільової мови; використанню комунікативного потенціалу курсу з метою формування комунікативних компетенцій майбутніх аграріїв; формувати вміння та навички послуговуватися україномовним понятійним потенціалом для професійного самовдосконалення й реалізації.

Вивчення студентами *іноземної мови за професійним спрямуванням* також має велике значення для формування навчальної, комунікативної та професійної самоефективності.

Розвиткові самоефективності студентів у процесі професійної підготовки ефективно сприяли такі методи роботи, як бесіди, мозкові атаки, робота фокус-груп, ситуаційно-рольові ігри, тренінги, вправи тощо. Наведено приклади використання цих методів у експериментальній роботі з майбутніми ветеринарами.

Практичні заняття з іноземної мови.

Завдання 1. Вправа «Вдалих переклад».

Мета: ознайомлення з психодіагностикою «Шкала самоефективності» Р. Шварцера (R. Schwarzer) і М. Єрусалема (M. Jerusalem) [209]. Ознайомтесь з твердженнями шкали самоефективності Шварцера і Єрусалема (*англійською* «The General Self-Efficacy Scale (GSE). English version by Ralf Schwarzer & Matthias Jerusalem, 1995», *німецькою* «Allgemeine Selbstwirksamkeitserwartung (SWE). Beschreibung der psychometrischen Skala Matthias Jerusalem & Ralf Schwarzer» або *французькою мовою* «Auto-efficacité Généralisée. Michelle Dumont, Ralf Schwarzer & Matthias Jerusalem. – Berlin, Germany, 2000»), а також із ситуаціями, наведеними після тверджень. Визначте, якому твердженню яка ситуація відповідає.

Заняття з основ педагогіки і психології.

Заняття 1. Тренінг «Песиміст. Оптиміст. Блазень»

Мета: створення цілісного ставлення людини до проблемної ситуації, отримання досвіду розгляду проблеми з різних точок зору. Студентам пропонується описати на окремих аркушах в декількох реченнях ситуацію,

що викликає у них стресовий стан або сильні негативні емоції. Написана історія не повинна містити ніяких емоційних описів – лише факти та дії.

Завдання 2. Вправа «На якій я сходинці?»

Мета: допомогти учасникам визначити рівень самооцінки. Учасникам роздається бланк з намальованою на ній драбинкою з 10 сходинок. Дається інструкція: «Уявіть себе на тій сходинці, на якій, як ви вважаєте, зараз знаходитесь». Після того, як всі намальовали, повідомлявся ключ до цієї методики: 1-4 сходинка – занижена самооцінка; 5-7 сходинка – адекватна самооцінка; 8-10 сходинка – завищена самооцінка.

Завдання 3. Вправа «Тренування лідерства». Мета – відпрацювання моделей лідерської поведінки в модельованих типових проблемних ситуаціях професійної взаємодії. Вправа складається з двох частин. **Підготовча частина вправи** спрямована на визначення типових проблемних ситуацій. Для цього учасники в процесі мозкового штурму називають ситуації професійної взаємодії, в яких вони відчувають або можуть зазнавати труднощів. Усі без винятку запропоновані ситуації записуються ведучим. Потім кожна із запропонованих ситуацій коротко обговорюється в групі і приймається спільне рішення про включення або невключення її до списку типових проблемних ситуацій професійної взаємодії. **Основна частина вправи** спрямована на відпрацювання моделей лідерської поведінки в типових проблемних ситуаціях. В основній частині використовувався метод розігрування ролей, а також досвід роботи в групах.

Висновки. Отже, всі предмети навчального плану напряму підготовки «Ветеринарна медицина» ОКР: 6.110101 – бакалавр максимально спрямовані в процесі формування експерименту на формування професійної компетентності та самоефективності майбутніх фахівців.

Перспективи подальших наукових розвідок. Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми та потребує подальшого поглибленого теоретичного та практичного вивчення таких перспективних напрямків: удосконалення змісту, форм і методів, розробка нових технологій формування самоефективності студентів; порівняльний аналіз сформованості самоефективності майбутніх фахівців різних спеціальностей тощо.

Список літератури

1. Кремешна Т. І. Формування професійної самоефективності майбутніх учителів музики [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Тетяна Іванівна Кремешна. – Одеса, 2008. – 251 с.

2. (113)Мусійчук С. М. Формування самоефективності майбутніх лікарів ветеринарної медицини в процесі професійної підготовки: [метод. посіб.] / С. М. Мусійчук. – К.: Вид. центр Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України, 2013. – 110 с.

3. Полозенко О. В. До проблеми вдосконалення педагогічної діяльності викладачів вищих аграрних навчальних закладів / О. В. Полозенко // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К.: 2002. – Вип. 59. – С. 245-252.

4. (217) Zimmerman, B. J. Self-efficacy: An essential motive to learn / B. J. Zimmerman // Contemporary Educational Psychology. – 2000 – № 25. – P. 82-91.

Статья посвящена исследованию такого важного психологического образования, необходимого для формирования самобытного профессионала, и одной из наиважнейших составляющих процесса профессиональной подготовки, как самоэффективность, а также педагогических возможностей формирования самоэффективности будущих докторов ветеринарной медицины в процессе преподавания неспециализированных дисциплин. Высветлена проблема разработки методического инструментария и приведены примеры использования неспециальных дисциплин при формировании самоэффективности именно будущих докторов ветеринарной медицины.

Самоэффективность, профессионал, профессиональная подготовка, процесс формирования, будущие доктора ветеринарной медицины, неспециализированные дисциплины.

The article is devoted to the study of such important psychological construct that is necessary for the formation of distinctive professional. The article is also devoted to one of the most important components of the training process as self-efficacy, as well as the pedagogical possibilities of formation of self-efficacy for future doctors of veterinary medicine in the teaching of unspecialized disciplines. The problem of the development of methodological tools is mapped and there are examples of the use of non-special disciplines in the formation of self-efficacy for the future doctors of veterinary medicine.

Self-efficacy, professional training, the process of formation, future doctors of veterinary medicine, non-special discipline.

УДК 378:147

ПОЗАУРОЧНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ХІМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Т.К. Панчук, Р.В. Лаврик, кандидати хімічних наук

Розглянуто проблеми організації позаурочної самостійної роботи під керівництвом викладача при вивченні хімічних дисциплін і запропоновані шляхи активізації такої роботи.

Самостійна робота студентів, кредитно-модульна система навчання, агробіологічний напрям, студенти-біотехнологи, біогенні елементи, токсиканти.

Одне з основних завдань вищої школи – підготовка спеціаліста високої кваліфікації, конкурентноздатного на ринку праці, компетентного не тільки в своїй професії, але й в сумісних областях. Вирішення цього завдання неможливе без підвищення ролі самостійної роботи студентів над навчальним матеріалом, адже найкраща освіта – це самоосвіта. Ще в III столітті н.е. філософ Оріген говорив, що завдання вчителя полягає не у